

“AŞKIN ŞEHİDİ” ROMANINDA ALEVİLİK

Alawism in the novel “The Martyr of Love”

Das Alevitentum in dem Roman “Der Märtyrer der Liebe”

Rezan KARAKAŞ*

Derviş BEYHAN**

Hz. Hüseyin’in şehadete gidiş macerasının anlatıldığı eserde, Alevi kültür ve inanışına yönelik bazı ifadeler yer verilmiştir. Bunlar arasında bilhassa cem, semah, musahiplik, Hz. Ali, Ehl-i Beyt, imamet, Aşure, niyaz ve hitap şekilleri ön plana çıkmaktadır. Günümüz Alevi kültüründe önemli bir yere sahip olan bu unsurlar, tarihî bir roman olan “Aşkın Şehidi”ne edebiyatın imkânları dâhilinde nakşedilmiştir.

ÖZ

Eserdeki Aleviliğe dair unsurlar, romanda işlenen ana olayı tamamlayan, okuyucunun ufkunu genişleten ve aydınlatan ayrıntılar olarak dikkati çeker. Yazar bu unsurlarla, okuyucunun zihninde yarattığı tabloyu renklendirir. Roman düzleminde yer alan ve aynı zamanda günümüz Alevi kültüründe varlığını sürdüren inanç, ritüel, gelenek ve motiflerin bilinmesi, eserin bütünsel bir biçimde anlaşılmasını da kolaylaştırır. Turgut, yazdığı romanla Kerbelâ Hadisesi’ne sanat penceresinden ışık tutmuş, zengin kültürel öğelerden de yararlanarak dönemin trajik yaşanmışlığının ideal bir tasvirini yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Turgut, Hz. Hüseyin, Alevilik, musahiplik, cem, semah.

* Doç. Dr. Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü. rezankarakas@hotmail.com

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, d.beyhan1@hotmail.com.

ABSTRACT

Some cultures and beliefs of Alawism are included in the novel in which the Most Revered Huseyin's adventure finished with shadada. Especially, worshipping, whirling, fellowship, the Most Revered Ali, the household of the Prophet Muhammad, the leadership and calling come to the forefront, invocation and day of ashura. The factors which have importance in the culture of today's Alewism were explained as a novel art in the novel 'The Martyr of Love' which is a historical novel.

The factors of Alawism take the attention of the reader, expand the view of the reader and these factors also conclude the main event of the story. The writer make the scene colourful which he created in the reader's mind. By knowing about the beliefs, rituals, traditions, motifs which are used both in today's Alewism culture and in the novel make the opus to understand holistically. Turgut makes the Kerbela Incident clear from the view of literature and figures ideally true tragic life experience by getting help from the varied culture factors.

Keywords: Ahmet Turgut, Most Revered Huseyin, Alawism, the Prophet Ali, fellowship, worshipping, whirling.

ZUSAMMENFASSUNG

Einige kulturelle- und Glaubensinhalte des Alevitentums wurden in dem Roman “Der Märtyrer der Liebe”, in dem der Märtyrertod von Hz. Hüseyin geschildert wird, aufgegriffen. Insbesondere spielen in diesem Zusammenhang das Gebetsritual (Cem), der rituelle “Tanz” (Semah), Glaubensbruderschaft (Musahiplik), der verehrte Ali, die Familie des Propheten Muhammed (Ehl-i Beyt), das Imamamt, eine speziell im religiösen Kontext zubereitete Süßspeise (Aşure), das Anbeten/Anflehen und gezielte (religiöse) Adressierung, eine Rolle.

Die angeführten Elemente, die in der heutigen alevitischen Kultur einen enormen Stellenwert haben, wurden in diesen historischen Roman mittels literarischer Möglichkeiten eingespeist. Der Haupterzählstrang des Romans wird mit den erwähnten zentralen alevitischen Begrifflichkeiten und deren detaillierte Beschreibung ergänzt sowie erweitert und erhellen den Horizont des Lesers. Aufgrund der Bekanntheit der alevitischen Terminologie (bezogen auf Gebet, Ritual, Gewohnheiten und Motive) in alevitischen Kreisen, die im Rahmen des Romans verwendet wird, ist das allgemeine Leseverständnis erleichtert.

Turgut hat in seinem Roman das tragische Ereignis des Märtyrertods von Hz. Hüseyin bzw. das Karbala- Ereignis aus einer künstlerischen Perspektive ideal darstellen können, in dem er zahlreiche kulturelle Elemente verwendete.

Schlüsselwörter: Ahmet Turgut, Hz. Hüseyin, Alevitentum, Glaubensbruderschaft (Musahiplik), Glaubensritual (Cem), ritueller “Tanz” (Semah).

Giriş

Türk halk kültürü ürünlerinin modern edebiyat mahsulleri dokusunda yer alması, alışılmış bir durumdur. İnsanı temel alan ve insanın macerasının anlatıldığı edebî eserler; tarihten, sosyal ve kültürel yaşamdan beslenirler. Alevi¹ inanış ve ritüelleri de bu kapsamda modern edebiyat eserlerinde kullanılan önemli halk bilgisi mahsulleri olarak dikkati çeker. Ancak Aleviliğin modern edebiyat katmanında ne kadar, ne şekilde ve hangi amaçlarla yer aldığına yönelik ayrıntılı çalışmaların az sayıda olduğu görülür.

“Cumhuriyet Devri Türk romanında Alevilik Algısına Yönelik Tespit ve Yorumlar”, “Çıkrıklar Durunca’da Alevilik ve Hz. Ali Motifi”, “Ahmet Ümit’in Bir Ses Böler Geceyi Adlı Eserinde Alevilik Kurgusu”, “Nur Baba Romanında Yozlaşan Bektaşî Tekkesi”, “Bektaşî Kız² Adlı Roman Hakkında Bazı Tespitler”, “Kemal Tahir’in Romanlarında Aleviliğe Dair” ve “Kaplumbağalar Romanında Alevilik Olgusu” adlı çalışmalar, edebî eserlerdeki Aleviliğin görünümüne odaklanmış araştırmalar olarak dikkati çeker.

Edebiyat sahasında yapılan bu çalışmaların yanı sıra sinemacılıkta da Ahmet Ümit’in yukarıda bahsettiğimiz eserin sinemaya uyarlanmasıyla ortaya çıkan filmle ilgili olarak Çebi ve Nacaroğlu (2015)’nin “*Bir Ses Böler Geceyi Filminde Alevi Zihniyetine İlişkin Sinematografik Gerçekliğin Simgesel İnşası*” adlı çalışmaları bu bağlamda kayda değerdir.

Gerek edebiyat gerekse sinema sahasında yapılan bu çalışmalar, Aleviliğe dair çeşitli inanış ve uygulamaların sanatkârın amaçları doğrultusunda, bilinçli olarak, eserlere yansıtıldığını göstermektedir. Kısacası her sanatkâr ürettiği sanat eserinde toplumun sosyal dinamiklerden belirli ölçülerde yararlanmakta, Türk kültürünü oluşturan temel unsurlardan biri olan ve aynı zamanda oldukça zengin kültürel öğeler ve motifler içeren Alevilik³ de bu çerçevede eserlere yansıtılmaktadır. Alevilik kültürüne dair

- 1 “Aşkın Şehidi” adlı romandan yola çıkarak tespit ettiğimiz Alevi kültürüne yönelik ritüel ve inanışların bir bölümü Şiilikte de yer almaktadır. Ancak “Cem”, “Musahiplik”, “Semah” gibi kavramlar, yalnızca Alevi inanç sistemine ait kavramlar olduğu gibi, adı geçen romanda tespit ederek makalemizde yer verdiğimiz diğer motif ve unsurlar da Şiilikteki anlam içeriğinden ziyade Alevi inanç sistemi içerisinde kazandığı anlamıyla yorumlanmış ve değerlendirilmiştir.
- 2 Niyazi Ahmet Banoğlu’na ait “Bektaşî Kız” adlı roman, kitap ön yüzünde “Bir Bektaşî Kızın Hakiki Maceraları” şeklindeki bir ifadeye yer verilerek tanıtılır.
- 3 Aleviliğe dair inanış ve uygulamalardan beslenen yazarların eserlerinde bilhassa mekân olarak Alevi köylerini tercih ettikleri görülmektedir. Kaplumbağalar’da Tozak köyü, Bir Ses Böler

inaniş ve ritüeller, eserlerde Alevi inanişlı bireylerin ruh hallerinin anlatımında, roman örgüsünün ivme kazanmasında, insan-mekân algısının oluşmasında kullanılmaktadır.

Bütün bu çalışmalara rağmen modern edebiyat eserlerinde Aleviliğe dair kültürel unsurlar ve motifler üzerine yapılan araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Geçmişten günümüze modern edebiyat sahasındaki farklı türdeki eserlerde yer alan Alevilik algısının irdelenmesi, eserin yazıldığı dönemin siyasi, sosyal ve kültürel dokusunun analizine katkı sunacaktır. İnsanın macerasının ele alındığı edebî eserlerde Aleviliğe dair bulguların tespiti, Türk toplum yapısında bu kültüre yönelik algıdaki değişimin izlenmesi açısından da önem taşımaktadır. Modern romanda Alevilik unsurlarının tespitine yönelik yapılan bu araştırma, özgün bir çalışma olup bu bağlamda alana katkı sunması beklenmektedir.

Her edebî eser, okuyucuya yazıldığı dönemin kültürel dokusundan izler sunar. Tarihi romanlarda da bu durum değişmez. Tarihsel bir roman, ele aldığı dönemin sosyal ve kültürel koşullarını, psikolojik havasını kurguladığı olay örgüsüne dâhil etmek durumundadır. Hz. Hüseyin’in şehadet yolculuğunun anlatıldığı “Aşkın Şehidi” romanı, bu bağlamda değerlendirildiğinde benzer bir manzara ile karşılaşırız. Ahmet Turgut, bu romanında dönemin sosyal, siyasal, tarihsel ve kültürel dinamiklerinden yararlanmış ve eserini bu unsurlar ekseninde inşa etmiştir.

AŞKIN ŞEHİDİ

Ahmet Turgut’un 2011 yılında basılan kitabı “Kerbela⁴ Aşkın Şehidi” adlı roman, Hz. Hüseyin’in şehadete gidiş yolculuğunun hikâyesidir. Romanda Muaviye ölmüş, ancak yerini oğlu Yezid’e bırakmıştır. Hz. Hüseyin, abisi Hz. Hasan’a Muaviye tarafından verilen söze istinaden Yezid’e biat etmek istemez. Bu sebeple Hz. Hüseyin, ailesi ve kendisini destekleyenler ile Medine’den ayrılarak emin belde olan Mekke’ye gelir. Burada bir süre kaldıktan sonra Kûfelilerin Hz. Hüseyin’i destekleyeceklerine dair davet mektupları göndermeleri üzerine de Kûfe’ye gitmek üzere beraberindekilerle yola çıkar. Hz. Hüseyin, ailesi ve ona gönül vermiş olanlar, yolda birtakım sıkıntılar yaşarlar. Bu arada kafileden bazı kişiler ayrılır ve yurtlarına geri döner. Yezid, Hz. Hüseyin’e engel olmak için ordular gönderir. Yezid’e bağlı birlikler, Hz. Hüseyin’in

---

Geceyi’de Karşınar köyü, Çıkrıklar Duranca’da Adaköy birer Alevi köyüdür.

- 4 Ahmet Turgut’un “Aşkın Şehidi” adlı romanının ön kapağında kitabın adından hemen önce “İlk ‘Kerbela’ romanı” ifadesi yer alır. Oysaki Bekir Yıldız’ın 1987’de kaleme aldığı “Ve Zalim ve İnanmış ve Kerbelâ” adlı eser, 1987 tarihli. Bu yüzden Ahmet Turgut’un eserinde kitap ön yüzünde yer alan ifadenin “Bir Kerbelâ romanı” şeklinde değiştirilmesi yerinde olacaktır.

kafilesini Kerbela bölgesinde sıkıştırırlar ve onların yolculuk yapmalarını engellerler. Hz. Hüseyin ve yanındakilerin Fırat'tan akan suyu almalarına dahi izin vermezler. Yapılan savaşta Hz. Hüseyin ve yanındaki erkekler şehit edilir.

Deleuze ve Guattari, her kavramın bir tarihi olduğundan herhangi bir kavramın veya kavramsal sembollerin çözümlenmesinin kavramın taşıyıcısı olan toplumlarda yaşanan süreklilik, kopuş ve değişimlerle ilgili bilgiler verdiğinden söz eder (Sadrazam ve Şevket, 2015: 79). Romanda Alevilik inancı ve ritüellerinin oluşumunun kaynaklarına ve uygulamalarına yönelik ifadelerin yer alması, bu bağlamda dikkate değerdir. Günümüz Alevi kültüründe yaşayan birçok kavramın kökenine dair bir doğuş hikâyesi olduğu gerçeğinden yola çıkıldığında tarihsel bir roman olan "Aşkın Şehidi"nde de cem, semah, musahiplik gibi kavramların kaynağıyla ilgili bulgulara ulaşmak mümkündür.

CEM⁵

Alevi inanç sistemi içerisinde cem ritüelinin mitik kökeninin Hz. Muhammed'in Miraç gecesinde Kırklar ile karşılaştığı an ile ilişkilendirildiği görülür. Bu anlamda cem, Kırklar ile Hz. Muhammed'in vecd halinde gerçekleştirdikleri bir ritüel olarak tanımlanır. Kırklar meydanı, cem ritüelinin ve semahın ilk icra edildiği ortam olarak tasvir edilir.⁶ Alevi inanç sistemi içerisinde Abdal Musa Kurbanı Cemi, Görgü Kurbanı Cemi, Musahip Kurbanı Cemi, Düşkün Kurbanı ya da Düşkün Kaldırma Cemi, Cumalık (Perşembelik) Cemi, Koldan Kopan Cemi, Muharrem Cemi vb. gibi yörelere ve ocaklara bağlı olarak ritüelik farklılıklar ve adlandırma farklılıkları gösteren cemlerin ve çeşitli inanç merkezli ritüellerin mevcut olduğu görülür.⁷

5 Ele aldığımız romanda doğrudan doğruya cem ritüelinin yapıldığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak roman kişilerinin (Hz. Hüseyin ve yoldaşları) bir araya gelmeleri, "cem oldular" ifadesi kullanılarak anlatılmaktadır. Ayrıca romanda tespit ettiğimiz Semah ritüeli, günümüz Alevi inanç sisteminde cem ritüelinin bir parçası olarak icra edilmektedir. Bu nedenle genelden özele bir sıralama yapmanın uygun olacağını düşünerek "cem" kavramına ilk sırada yer vermeyi uygun gördük.

6 Alevi inancına mensup topluluklar tarafından Miraç gecesi gerçekleştiğine inanılan "Kırklar Cemi" hakkında Buyruk nüshalarında yer alan anlatımlar için bk. Aytekin, 1958: 6-8; Bozkurt, 2013: 15-21.

7 Alevi inancı içerisinde cem ritüelleri ve diğer inanç merkezli ritüeller hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Bozkurt, 2013: 15-21; Aytekin, 1958; Eröz, 1990: 96-146; Ersal, 2016: 199-474; Ersal, 2015; Yaman, 2003; Noyan, 1995; Kılıç, 2014a; Kılıç, 2014b: 35-54; Akın, 2016a-2017: 241-452; Akın, 2011: 335-346; Akın, 2016c: 115-144; Er, 1998; Başaran, 2012; Bodrogi, 2012: 149-172.

“Alevîlerin tarikata birinin yeni girmesi veya bir ulu kişinin anılması vesilesi ile düzenledikleri törene ‘cem’ denir. Cemlerde kurbanlar kesilir, içki içilir, sazla deyişler, nefesler söylenir ve sema (semah) yapılır. Töreni, ‘yol, süre, töre’ denilen kurallar çerçevesinde pir veya mürşit diye bilinen ‘Dede’ler yürütür” (Kaya, 2007: 126). “Mutasavvıflara göre cem, kâinattaki her şeyin Allah’ın zuhur ve tecellisinden ibaret olduğunu anlayıp bilmektir” (Boratav-Gölpınarlı, 1991: 175). “Cem, Anadolu”nun birçok yöresinde Alevî-Bektaşîler tarafından perşembeyi cumaya bağlayan gece yapılan düzenli ibadet biçimidir. Cemlerde on iki hizmet adı verilen erkân uygulanır. Zâkir, pervane, mürşit, rehber, peyik (haberci), iznikçi, bekçi, süpürgeci, ibrikçi, gözcü, çırağcı, saka/sâki (Akın, 2009: 138-139) gibi isimler alan ve her biri önceden belirlenmiş görevleri yerine getiren kişiler bulunur.

Romanda herhangi bir cem ritüelinden bahsedilmez. Ancak kahramanların sohbet etmek amacıyla bir araya gelip toplanmaları “cem oldular” şeklinde ifade edilerek bir bağlamda günümüz Alevi kültüründe de yaşatılan cem törenine göndermede bulunulur:

“Hasan’ül Müsenna’ya an kadar kısa gelen bu hal, yatsı ezanına dek sürmüştü. Tüm inananlar gibi kıyam edip vaktin namazı için niyetlendiğinde, İmam’ın arkasında onunla cem olmuştu” (Turgut, 2011: 201).

Romanda Hz. Hüseyin, ailesi ve dostları, İslam tarihinden, Kur’an-ı Kerim’den ve ayetlerden söz ederler. Bu sohbetlerin biri, Hz. Hüseyin ve refiklerinin semah dönmelerine vesile olur:

“Miracını arzdan arşa yaşayan ve yeniden yeryüzüne dönen O fabr’ül Âlemin’in oğlu, refiklerini yokluktan varlığa, ölümden dirilişe mi taşıyacaktı, ‘İllallah’ deyiverdi. Haşır Günü topraktan kalkış misali kıyama durduğunu gören yoldaşları da ona uymuşlardı. İnci misal Müsenna’nın ve mercan kızılı Ali Ekber’in arasına giren Hüseyin her ikisini de kollarından tutup kendisine çekti. Omuz omuzaydılar. Diğer Muhsinlerin kolları yanı başlarındaki refiklerinininkiyle iç içeydi. Birbirlerine zincirlenmişlercesine halka halindeydiler ya, yek vücud tavafa hazırıldılar” (Turgut, 2011: 414).

SEMAH

“Alevî kültüründe dini raksa verilen ad. Zamah da denilir. Ayin-i Cem’lerde kadınlar ve erkekler, sazlar eşliğinde dönerler. Dönüş ve oynayış sırasında sergilenen figürlerle

turna⁸ sembolize edilir. Kişiler, hem kendi etrafında dönerler hem de bir taraftan hareketleriyle daire çizerler. Bununla kâinattaki gezegenlerin devamlı dönmesi ve bir bakıma Yaradan'ı zikretmesi hatırlatılır. Semah sırasında daha çok Kul Himmet, Pir Sultan, Nesimî ve Hatayî gibi âşıkların şüirleri okunur” (Kaya, 2007: 642).

Alevi-Bektaşî inancı içerisinde semah, tıpkı cem ritüeli gibi Miraç hadisesi ve Kırklar Cemi ile ilişkilendirilir. Buyruk nüshalarında ve sözlü gelenekte yaygın olan anlatıya göre; Hz. Muhammed'in miraç gecesinde Kırklar⁹ ile birlikte cem olmasının akabinde bir üzüm tanesinin ezilmesi ve bunun Kırklar'dan biri tarafından içilmesi neticesinde vecde gelmeleriyle ilk semah Kırklar meydanında icra edilmiş olur. Ancak genel hatlarıyla mitik kökeni Hz. Muhammed'in Miraç gecesine dayandırılan cem sırasında icra edilen semah hakkında en kısa şekliyle şunları söylemek mümkündür:

“Alevi inancına göre Miraç hadisesi, Hz. Ali ile Hz. Muhammed'in Hak katında tek vücut ve birlik olmalarının sembolüdür. Bir anlamda bu hadise vesilesiyle Hz. Muhammed, Hz. Ali'nin farklı bir yönü ile tanışmıştır. Alevi inancında cem yapıldığı gün, bâtın kapısının açıldığı gündür. Sırta vakıf olma zamanıdır. Her Alevi bireyin ilk miracı da musahip ceminde ihramdan çıkarak Kırklar Semahını döndüğü anda olur. Semah, Alevi bireyin Hak ile buluşmasıdır. Bundan dolayı semah sırasında icra edilen her hareket Hakk'ı işaret eder. Ritüeldeki inanç pratikleri Hak ile bir olmayı sembolize eder” (Ersal, 2016: 333).

“Semah, Cem'in belli bir aşamasında bağlama eşliğinde kadın ve erkek canların çalınan ezgiler eşliğinde birlikte yaptıkları danslardır. Semah dönülmeyi, Cem ayininden ayırmak olası değildir. Semah dönmek, Cem ayini içinde yapılan on iki hizmetten biridir. Cem ayini sırasında törenin bazı yerlerinde ve özellikle son bölümünde dedenin işareti ile kadın ve erkek canlar semaha kalkarlar. Semah dönen canlar duygunun, sevginin, aşkın dorukta olduğu duygulu anlar yaşarlar. Semah dönenler adeta kendilerinden geçercesine büyük bir aşkla, şevkle huşu içinde, ayrı bir dünyaya yolculuk edercesine, izleyen canları da büyüleyecek tarzda su gibi akıp giderler” (Şener, 2012: 79).

8 “Alevî-Bektaşîler, ezelden ebede giden yolda, yokluktan varlığın sırrına ermiş olan turnayı, eski Türk inancının etkisi ile kendi prensipleri içinde değerlendirmişlerdir. Bektaşîlere göre turnalar, ilahi aşkla yola giden iman-ı ikrar sahibi canlıyı, turna katarı da Ayn-ı Cem'i temsil etmektedir (Elçin, 1997: 73).

9 Semah'ın kökeniyle ilişkili anlatılan Hz. Muhammed'in Miraç Gecesi Kırklar ile yaptığı semaha atıfta bulunurcasına romanda da Hz. Hüseyin yanındaki refikleriyle semah yapar. Buradaki semah da bir olmayı, birlik olmayı temsil eder.

“Mevlevi Semah’ından oldukça farklı olan Semah’ın kültürel kaynağının izlerini Asya ve Anadolu medeniyetlerinin derinliklerine götürmek olasıdır. Aleviliğin kutsal kitabı olan İmam Cafer Buyruğu ve halk arasında yaşayan mevcut inançta semah 12 hizmetten biri olarak yapılır. Yani ‘Semah’ Alevilerin yaptıkları ibadetin bir parçasıdır” (Şener, 2012: 80).

“Buyruk nüshalarında ve sözlü gelenekte yaşayan anlatmalarda mitik ve inançsal kökeni Miraç gecesine Kırklar Cemi’nde Hz. Muhammed’in Kırklar ile birlikte vecd halinde döndüğü semaha dayanan semah hizmeti, cem ritüelleri içerisinde görsel yönü en çok ön plana çıkan hizmettir. Semah hizmeti aynı zamanda, yörelere ve ocaklara bağlı olarak en fazla farklılık ve çeşitlilik gösteren hizmet olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan geleneksel yapıya sıkı biçimde bağlı olan bazı Aleviler tarafından semahın bir hizmet olmadığı yönünde bir görüş de vardır. Bu görüşe göre semah, cemde gerçekleştirilen ibadet ve ritüellerin amacına ulaşması neticesinde elde edilen ilahi bir vecd (trans) hali olup bu hale erişen her can tarafından cem sırasında icra edilebilir. Dolayısıyla da semah için önceden belirlenmiş bir hizmet sahibi yoktur. Nitekim Buyruk nüshalarında ve sözlü gelenekte yaygın olarak aktarılan Kırklar Cemi’nde de semahın icrasının bu şekilde gerçekleştiği görülür. Bu bilgiler doğrultusunda semahı, *cem ritüelinin belli bölümlerinde zâkirin okuduğu semah adı verilen değişler eşliğinde icra edilen kutsala erişmeye ve kavuşmaya yönelik vecd (trans) hali ile icra edilen dinî dans* olarak tanımlayabiliriz” (Akın, 2016a-2017: 103-104).

Diğer taraftan Ahmet Turgut’a ait Aşkın Şehidi romanında geçen “*Hüseynin her ikisini de kollarından tutup kendisine çekti. Omuz omuzaydılar. Diğer Mühsinlerin kolları yanı başlarındaki refikelerinininkiyle iç içeydi. Birbirlerine zincirlenmişlercesine halka halindeydiler ya, yek vücut tavafa hazır dılar*” (Turgut, 2011: 414), satırlarında kullanılan sözcük ve terimlerin bir kısmı, Alevi inancına mensup bazı yöre ve ocaklarda icra edilen semahlarla önemli ölçüde benzerlik göstermektedir. Bu anlamda Diyarbakır yöresi Alevi ocaklarında on iki hizmetin gerçekleştirildiği bilhassa Musahip Kurbanı Cemi, Görgü Kurbanı Cemi ve Cumalık Cemi gibi cem ritüellerinde Tevhid çekilirken “Zincirleme Semah” adı verilen bir tür halka semahı yapıldığı görülür. Bu semah sırasında cemde bulunanlar hep birlikte ayağa kalkarak el ele tutuşur ve zincire benzer bir halka kurarlar. Dede ya da zâkir¹⁰, aşağıda bir tevhid icra etmeye başlar. El ele tutuşan topluluk, tevhidin ezgisine bağlı olarak yavaş bir tempoda salınarak ara nakaratlarda da tevhid çekerek ağır adımlarla dönmeye başlar (Akın, 2016a-2017: 327-328).

¹⁰ Alevilikte zâkirlik ve cem ritüellerinde zâkirlerin icra merkezli performansları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Akın, 2016b: 7-26.

Romanda Hz. Hüseyin ve yanındaki yoldaşlarının halka zikrine girdikleri ve semah yaptıkları dramatize edilmiş, aynı zamanda Hz. Hüseyin'in halkadan ayrılarak halka içinde semaha devam ettiğine değinilmiştir:

“Hüseyin halkadan ayrılıp refiklerinin ortasına geçmişti. Olduğu yerde dönüyordu. Kalbin dili ‘Hay!’ zikrindeydi ya, ‘Hay!’ diyenler, ayaklarının altındaki toprağın sallandığını, mehtabı süsleyen ay ve yıldızların titreştiklerini hissediyorlardı” (Turgut, 2011: 416).

Günümüz Alevi kültüründe yaşatılan semah geleneğinin romanda yer alması, Alevi kültürel değerlerinin edebî eserlerde ne yönde ve ne tür amaçlarla temsil edildiğine bir örnek oluşturur. “Aşkın Şehidi”ndeki semahın bizzat Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin tarafından icra edilmiş olması da ayrıca kayda değer bir ayrıntıdır. Eserde Hz. Hüseyin'in refikleriyle yaptığı semah, aynı zamanda Hüseyin'in yolunda olmak, onunla olmak, tek yürek olmak, bağlanmak gibi anlamların da sembolik izahı olmuştur.

MUSAHIPLİK

Musahip, “sohbet arkadaşı, manevî kardeş anlamına gelir. Alevilerde erginlik çağına gelmiş iki kişi birbirine musahip olur ve böylelikle Alevi kimliğini alır. Bu ikrar töreni ile yapılır. Musahiplik Medine’de insanların bir başkasını kendisine kardeş tayin etmesi hadisesine dayanır. Musahip olan kişilerin malları, namusları, canları aynı telakki edilir. Musahipler kendileri için yapması gerekenleri musahibi için de yapar. Alevi inancında Hz. Ali'nin musahibi Hz. Muhammed'dir” (Kaya, 2007: 547).

Musahiplik kurumunun ve ritüelinin kökeni hakkında Krisztine Kehl Bodrogi, “Moğolların Gizli Tarihi” adlı eserde tasvir edilen “andalık geleneği”nin musahiplik kurumuyla benzer özellikler gösterdiğini ifade eder (Bodrogi, 2012: 167-168). Irene Melikoff ise “and içmek” deyiminden yola çıkarak “and” sözcüğünün Anadolu’da uygulanan kan kardeşliğiyle ilgili olduğunu belirtir ve musahiplik ile ilişkisi olabileceğini ileri sürer (Melikoff, 2011: 84-85). Diğer taraftan Melikoff, Divanü Lûgat-it Türk’teki biste sözcüğünün “ortak”, “kardeş” anlamıyla avesta kelimesinden geldiğini ve ticarî bir terim olan biste sözcüğünün esnaf ve zanaatkâr loncalarındaki kardeşlik ve ortaklık âdeti üzerinden Ahilik ile ilişkili olduğunu belirtir. Ona göre, musahipik Ahilik loncaları yoluyla Aleviliğe girmiş ve yayılmıştır (Melikoff, 2011: 85-86).

Musahiplik töreniyle ilgili olarak Yaman (2007: 243-244)’ın verdiği bilgiler ise özetle şöyledir: Birbiriyle musahip olmak isteyenler, anne ve babalarının da

rızaları alındıktan sonra, rehberlere başvururlar. Rehber, bunları bütün köylünün ayrı ayrı rızalarını almaya yollar. Arkasından cem kurulur. Cemde dört kapı makamını simgeleyen mürşid, mürebbi, rehber ve on iki hizmet sahipleri hazır bulunur. Mürşid, cemaate musahip olmak isteyenlerin bu hale girmeye engel bir durumlarının olup olmadığını sorar. Cemaatin olumlu cevap vermesi durumunda musahipliğin kaynağı ve gerekleri izah edilerek kişilere “Lahmike lahmi, demmike demmi, cismike cismi (senin kanın benim kanım, senin cismin benim cismin hadisi) kavline girdikleri hatırlatılır. Zülfikar üzerine yemin ettirildikten, on iki imamın adları anıldıktan sonra kişiler musahip kardeşi olmuş sayılır.

Musahipliğin Alevi inancı içerisindeki kökenine ve uygulanmasına ilişkin Yaman tarafından aktarılan bu bilgiler ile ilgili olarak daha geniş bilgi için Buyruk nüshalarından istifade edilebilir. Farklı Buyruk yazmalarında benzer biçimde aktarılan Miraç hadisesi sırasında gerçekleşen Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin musahip olmaları hakkındaki anlatının, yukarıda belirttiğimiz çalışmalar dışında sözlü gelenekte de varyantlarını görmek mümkündür.¹¹

Ahmet Turgut, eserinde Alevilikteki musahipliğe vurgu yapar. Hz. Hüseyin'in şehadetinin anlatıldığı kitapta geriye dönüşler yapılarak Hz. Muhammed'in Medine'ye hicreti anlatılır ve günümüz Alevi kültüründe yaşatılan musahipliğin kaynağına temas edilir. Hz. Muhammed döneminde Medine'ye hicretin ardından gerçekleştirilen ve her bir Mekkeliye bir Medineli Müslüman'ın kardeş kılındığı zamana gidilir. Ve o gün yaşananların tarihi bir kez daha, ama bu sefer tarih için değil, edebiyat için yeniden yazılır:

“Resûlullah tüm müminleri ikişer ikişer kardeş kılarken, onları birbirlerinin sahipleri ve sohbet yoldaşları yapmıştı. Musahipti onlar. Sadece yediklerini, içtiklerini ve işlerini pay etmemişlerdi; canları da karşılıklı bir olmuştu. Böylesi bir günde herkes musahip kardeşini bulurken, babam Ali beride kaldı. ‘Bana kimse kardeş kılınmayacak mı?’ dediğinde Resûlullah, ‘Seni kendime sakladım’ buyurdu. Böylelikle hem birbirlerini karşılıklı sahiplenecekler, hem de sohbet yoldaşlıkları olacaktır” (Turgut, 2011: 47).

Turgut eserinde musahipliğe giriş töreninin aşamalarında dile getirilen “Lahmike lahmi, demmike demmi, cismike cismi (senin kanın benim kanım senin cismin benim cismin) hadisine de göndermede bulunur:

11 Musahipliğin kökenine ilişkin ayrıntılı bilgi ve Buyruk nüshaları için bk. Aytekin, 1958: 11; Bozkurt 2013: 22-30; Üçer, 2011: 46-174. Ayrıca Musahiplik ile ilgili kullanılan terimler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ersal, 2011: 1058-1083.

“Ey Ali! Senin bana yakınlığın Hârun’un Musa’yla durumu gibidir. Tek farkla Benden sonra nübüvvet kapanmıştır..... **Ali’nin eti, Resûlün etiydi. Onun kanı kendi kanıydı ve onun canı da kendi canı...**” (Turgut, 2011: 47).

“Dedem Resûlullah o gün ensar ve mubaciri ikâli ikâli eşleştirip **musabip** kardeşler yaparken, iki kişi için bu kaideyi ihlal etti. Kendisini ve babam Ali’yi Medinelî musabiplere bırakmadı. Birbirlerinin kardeşleri olduklarını ilan etti. Kendisi ve Alî?” (Turgut, 2011: 156).

Ele aldığımız eserde Hz. Hüseyin’in yanında olanlar, onunla gönül birliği yapmış kişiler, refik veya musahip olarak adlandırılırlar:

“Dört ay önce Medine’den yola çıktıklarında kâb refik, kâb **musabip** olmuşlardı. Şimdi makamın iki ucu git gide açılıyordu. Resûl’ün Oğlu sanki pazarını kurup Allah’ın lütfettiği hikmetleri birer birer görücüye çıkartmıştı” (Turgut, 2011: 203).

“Hüseyin o an orada bulunan herkesle **musabipti**” (Turgut, 2011: 47).

“Refikler sadece **musabip** değildi artık. Onlar Ashab-ı Kebf de sayılırlardı.” (Turgut, 2011: 51).

Romanda bir yandan musahipliğin kaynağı açıklanırken bir yandan da Hz. Ali ile Hz. Muhammed’in birbirlerinin musahibi olduklarına vurgu yapılır. Bu vurgu, romanın muhtevası için gerekli ve yerinde bir ayrıntıdır.

HAZRET-İ ALİ

Hz. Ali’nin yiğitliği dillere destan olmuştur. Gerek Sünni gerekse Alevi topluluklarda bu yiğitliğe yönelik birçok anlatı ve motif mevcuttur. Romanda Hz. Ali’nin sadece yiğitliğine değil aynı zamanda diğer kişisel özelliklerine de göndermelerde bulunularak bilhassa onun öfkesini dizginleyebilen yapısına temas edilmiştir.

“Kasım’ın zihninde kalan nokta, dedesi **İmam Ali**’nin eşsiz Feta oluşuydu. Onun yapageldiği gibi öfkesini yenebilmek zordu elbette. On iki yaşın aklınca hükmünü koydu: Yiğit öfkeli değil, celalli olursa ve halimliğini bırakmazsa Hakk’ın Fetalarından bir Fetaydı. Aksi hâlde savaş meydanına gelebilmiş herkese “Feta” demek gerekirdi” (Turgut, 2011: 46).

Tarihsel bir roman olan eserde, sıklıkla geçmişe dönüşler yapılır. Roman kahramanı Hz. Hüseyin ile babası Hz. Ali’nin benzeyen yönlerine temas edilir:

“Ümmü Gülsüm, Hüseyin’in bu hâlini doğrudan babalarına benzetmişti. ‘Konuşan Kuran’ -Kur’an-ı Nâtik- denilen **İmam Ali**’nin oğlu da Kuranca konuşmaktaydı. Bu lisan sadece Arapça değildi besbelli. Gönüllerdeki yansımaları lügatlardan öte anlamlarla buluşuyordu ve sözlerin dağınık görüntüsü kendisini dinleyenlere, ‘Yığıtsen beni bir hizaya koyup da anla!’ diyerek meydan okumaktaydı” (Turgut, 2011: 44).

“Tıpkı Resûl’ün Yaşayan Kuran, **İmam Ali**’ninse Konuşan Kuran olmaları gibi...” (Turgut, 2011: 47).

Alevilikte Hz. Ali’ye duyulan sevginin özel bir anlamı vardır. Eserde, bu özel sevginin oluşumuna kaynaklık eden nedenlere âdeta bir açıklama getirilir. Tarihî olaylardan tanık gösterilerek Hz. Ali ile Hz. Muhammed arasındaki yakınlık ilişkisine vurgu yapılır:

“**Ey Ali!** Senin bana yakınlığın Hârun’un Musa’yla durumu gibidir. Tek farkla Benden sonra nübüvvet kapanmıştır.... **Ali**’nin eti, Resûlün etiydi. Onun kanı kendi kantıydı ve onun canı da kendi cam...” (Turgut, 2011: 47).

Kahramanlar; güçleri, akılları ve başarılarıyla birlikte aynı zamanda bindikleri at, kullandıkları kılıçla da anılırlar. Onların kullandığı her eşya, dokundukları her varlık sıradanlıktan sıyrılarak özel anlamlar yüklenir. Hz. Ali’nin atı ve kılıcı da bu tür varlıklardandır. Eserde Hz. Ali’nin şahsi özelliklerinin yanı sıra aynı zamanda kullandığı kılıcın özel şeklinden yola çıkılarak muhtelif benzetmeler ve yorumlar da yapılır:

“**Ali** Evsat’ın tüm dikkati **Zülfikâr**’daydı şimdi. Resûlulah, dedesi için ‘Lâ Feta illâ **Ali**’ deyip ‘Lâ Seyfe illâ **Zülfikâr**’ sözünü eklemişti ya, kabzasını tutan el, **Ali** misali Feta olmadıkça **Zülfikâr**’a muadil kılıç bulunamazdı. Üstelik o kılıç sadece emanetçisiyle değil, şeklen de benzersizdi. İki başlıydı. **Zülfikâr**’ın ucundaki o çatalı amcası Hasan ve babası Hüseyin olarak düşünegelmişti. Bazen de onları Allah’ın Cemâl ve Celâl yönleri farz ederdi. İlk kez bu iki ucun Velayet ve İmamet olduklarını seziyordu...” (Turgut, 2011: 167).

“Hüseyin susmuştu gayrı. Bal rengi bir çift sırça, alnındaki **Zülfikâr**’la Zeyneb’i izliyordu” (Turgut, 2011: 323).

“Buradaki siddik kalbin iki veçbesi vardı, **Zülfikâr**’daki çatal misali” (Turgut, 2011: 389).

“... İmam’ın sözleri **Zülfikâr**’dandı. İki ucu da keskindi” (Turgut, 2011: 263).

Romanda Haydar adı, gerek Hz. Ali'ye gerekse onun ailesine yönelik olarak yapılan tanımlamalarda ve tasvirlerde kullanılır. Eserde Hz. Ali'nin lakapları arasında en fazla Haydar'a yer verilmiştir.

Belhi, Haydar sözünün kaynağına yönelik üç farklı rivayetten bahseder: “Muhterem valideleri Hazret-i Fatıma bint Esed, Kâbe'den Cenab-ı Murtaza'yı kucığına alarak evlerine döndüklerinde, kutlu bir yıldız olan pederleri, Hazretin beşiğine yaklaşır. Ancak Hazret-i İmam, önce Hâce-i Âlem ile müşerref olmaksızın, başka bir kimse ile görüşmek istemediklerinden, masum pençeleriyle pederlerini engellerler. Hatta validesinin memesini bile kabul etmezler. Hayrette kalan Hazret-i Ebu Talib ve Fatime arslan tabiatı ve saldırışındaki yeni doğmuş bebekten gördükleri bu yiğitçe hallerden dolayı, kendisine haydar lakabını verirler. Diğer bir rivayete göre de, Hz. Ali efendimiz doğduklarında, pederleri Hz. Ebu Talib başka bir diyarda bulduklarından, isim verilmesi hususu validelerine kalmıştı. Hz. Fatıma kendi pederlerinin ismi Esed olduğundan, oğluna Esed'in eş anlamlısı olarak Haydar ismini verdi. Üçüncü rivayette ise Hz. Ali'nin Hicretin yedinci senesinde meydana gelen meşhur Hayber muharebesinde Merhab isimli müşrikle savaşırken, ‘Ben öyle bir kimseyim ki çocukluğumda bile benden zuhura gelen merdane tavırlar ve kahramanca haller dolayısıyla, validem bana Haydar ismini vermiştir’ dediği belirtilir. Bu bağlamda son rivayetin doğru olduğuna kanaat getirilmektedir (Belhi, 2012: 11).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi “Aşkın Şehidi” romanında Haydar sözü işlevsel olarak kullanılmış ve adeta özel bir misyon yüklenmiştir:

*“Hüseyn'in huzura çıkacağını öğrenince, koltuğuna iyice yerleşti. Az sonra kapı aralanıp ziyaretçisi odaya girerken her nedense esasını düşürüp panikle ayağa fırladı. İçindeki deruni korkular mı açığa çıkmıştı, gözleri mi kendisini aldatıyordu, karşısında üç kişi durmaktaydı. Hüseyn'in bir yanındaki Resulullah, diğer yanındaki babası **Haydar** olmalıydı.”* (Turgut, 2011: 19).

Romanda Hz. Ali'nin lakaplarından biri olan Haydar'a çeşitli vesilelerle temas edilir. Haydar sözünün manasına, Haydar-ı Kerrar'ın oğlu, Haydar'ın evlatları ve Haydar'ın kızı sözlerine yer verilir:

*“Ali Ekber, dedesine **Haydar**” denildiğini hatırlamıştı. Bu kelime tıpkı “Esed”de olduğu gibi “aslan” manasındaydı. Esed her bâlikârda aslanı anlatırken, Haydar avına saldırı anındaki*

aslanı karşıliyordu. Haydar taarruz ederken bile celallenmekle öfkelenmenin ayrılmıydı ya; bu yüzden Allah’ın aslanı olabiliyordu” (Turgut, 2011: 46).

*“O yiğit Kays, **Haydar ve evlatlarına küfretmesi için zorlanmış, direnince ibret-i âlem niyetine her iki kolu kesilerek şehrin surlarından aşağı atılmıştı”*** (Haydar 2011: 270).

Roman karakterlerinden biri olan Hz. Hüseyin’in kız kardeşi Hz. Zeynep, eserde sıklıkla “Haydar’ın kızı” olarak nitelendirilir:

*“İyi kötü durulmakta olan **Haydar’ın kızı**, meselesi yeni baştan gönlünde kabardıkça, artık içindekileri tutamıyordu... **Haydar’ın kızı** olmayı bakıyla idrak edebileceği ilme ve sabredip bunu başarabileceği dirayete talipti”* (Turgut, 2011: 177).

*“Ey **Haydar’ın Kızı!** Gönlün mutmain olsun. Resûl’e doğru yürüyorsun”* (Turgut, 2011: 226).

*“Hüseyin, ‘**Sen Haydar’ın Kızısın**’ dediğinde, olduğu yere yığılıverdi”* (Turgut, 2011: 323).

*“Ve bir de **Haydar’ın Kızı** olmak vardı”* (Turgut, 2011: 418).

*“Hira’daki o gece, abisi, ‘**Sen Haydar’ın kızısın**’ demişti ya, bunu şimdi anlayabiliyordu”* (Turgut, 2011: 454).

Romanda sıklıkla “Haydar’ın kızı” olarak nitelendirilen Hz Zeynep, roman boyunca bu sorumluluğu üzerinde taşıyan güçlü bir karakter olarak tasvir edilmiştir.

Hz. Ali’nin savaşçı kişiliğinin bir başka anlatımı olan “Haydar-ı Kerrar” sözü de metnin dokusuna benzetme amaçlı olarak yerleşmiştir:

*“Altı kardeş, babalarının cenk edişini hatırlatmak istercesine düzinelere leşkerin arasına bızımla dalarken, **Haydar-ı Kerrar**’ın on iki eli tek tek zalimlerin yakasına yapışmaktaydı”* (Turgut, 2011: 448).

*“İkazaın tamamlandığına hükmeden **Haydar-ı Kerrar’ın Oğlu**, ‘Ya Allah!’ diyerek kılıcını savurduğunda, Kerbelâ arzına bir ten daha cansız düşüvermişti”* (Turgut, 2011: 460).

Yazar, romanın sonunda Hz. Hüseyin’in şehadetini dramatize ederken özellikle Haydar-ı Kerrar’ın Oğlu sözüne yer verir. *Haydar-Kerrar’ın Oğlu son nefeslerini aldığı sezmişti* (Turgut, 2011: 454). Bu tercih, yazarın Haydar sözüne yüklediği özel

misyonla ilgili olmalıdır. Roman kahramanı Hz. Hüseyin'in yola çıkması, kendini gerçekleştirme, hakikate, menzile ulaşması içindir. Onun menzili şehadettir. Hz. Hüseyin'in Haydar-ı Kerrar'ın Oğlu olarak menziline varmış olması da bu bağlamda dikkate değer bir ayrıntıdır.

Kıyasıca eserde “Haydar, Haydar-ı Kerrar, Haydar'ın kızı ve oğlu” gibi tanımlamalar, roman karakterlerinin kimliklerinin ve karakter oluşumlarının tamamlanmasında kullanılmıştır.

Hız. Ali için kullanılan bir diğer isim de Ebû Tûrab'dır. “Toprağın babası” anlamına gelen bu söz, Hız. Ali ve ailesini ifade etmek için eserde zaman zaman anılır:

“Hüseyin'in babasına kimilerinin **Ebû Tûrab** diyerek küfrettiği gibi, kimilerinin de *Kur'an-ı Natık* hitabıyla saygı duyduğundan haberdardır” (Turgut, 2011: 295).

“O, **Ebû Tûrab** değil miydi? Haydar işte, böylesi bir *Toprağın Babası*'ydi” (Turgut, 2011: 335).

“**Ebû Tûrab**'ın oğullarına su yok” (Turgut, 2011: 395).

“Babasının **Ebû Tûrab** künyesine atıfla, *Toprak kardeşimdir* deyiverdi...” (Turgut, 2011: 405).

“Dedesinin künyesine atıfla, o artık **Toprağın Oğlu** sayılırdı. Hayat menbaı su, yaratılış harcındaki toprağa karılıklıça diller ve gönüllerdeki *Ya Hayy, Ya Muhyi* kelamı dalga dalga arşa uzanıyordu” (Turgut, 2011: 462).

Romanda Hız. Ali'ye verilen adlar sıralanır. Bunlardan biri de Murteza'dır. “Murteza kelimesinin anlamı beğenilmiş, seçilmiş, hoşnut ve razı olunmuş kimsedir. Hız. Ali bu lakabı, efendimiz Tebük gazasına gittiklerinde, Hız. İmam'ı halife sıfatıyla Medine-i Münevvere'de bırakmaları sebebiyle almışlardır” (Belhi, 2012: 10).

“Nitekim kendisine, *Kur'an-ı Natık, Haydar*” yahut *Ebu Tûrab* denilen **İmam Ali**'nin bir adı da **Murteza** idi” (Turgut, 2011: 255).

Turgut, eserinde Hız. Ali'ye telmihte bulunurken ya da Hız. Hüseyin'i tanıtırken “Murteza” sözüne yer verir:

“*Cennet kadınlarının efendisi olan Fatımatü’z Zebra’nın ikinci doğum neşesiydi, o. İlmin kapısı olan Aliyye’l- Murteza ile başlayan İmametın üçüncü halkası ve Kardeşi Hasan’ül Mücteba’nın halefiydi*” (Turgut, 2011: 16).

Haydar, Haydar-ı Kerrar, Murteza, Ebû Turâb sözleri, tarihî ve edebî kaynaklarda bir yandan savaşçı ve yiğit Hz. Ali’yi tanımlarken bir yandan da onun çocuklarına miras kalmıştır. Ele aldığımız eserde yer alan Hz. Ali’nin çocukları Hz. Hüseyin, Hz. Zeynep ve diğerleri de bu mirasın değerinin ve anlamının farkında olan şahıslar olarak tasvir edilmişlerdir.

EHL-İ BEYT

“Ehl-i Beyt kavramı tarihten bu yana çokça konuşulmuş, üzerine çok söz söylenmiş bir kavramdır. Mustafa Özdamar, Ehl-i Beyt kavramı hakkında şunları söyler: “Peygamber efendimizin ‘Allahım, işte bunlar benim Ehl-i Beyt’imdir!’ diyerek abasıyla sarıp bürüdüğü çekirdek kadro: Hazreti Ali, Hazreti Fatıma, Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin. Bu abanın, bu hırkanın, bu örtünün içinde yer alanlar, Hazreti Peygamberle birlikte beşli bir kadro oluşturduğu için, bu çekirdek kadro, bir elin beş parmağına benzetilerek Pençe-i Al-i Aba diye de anılmıştır” (Özdamar, 2010: 33).

“Ümmü Seleme Validemiz, Ehl-i Beyt konusuna ışık tutan bir hatırasını şöyle anlatmaktadır: “Ey Ehl-i Beyt, Allah sizi aklayıp paklamak istiyor, ayeti geldiği zaman, ben, Hazreti Peygamberin kapısında oturuyordum. Hane-i Saadette Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin vardı. Hazreti Peygamber, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin’i sarıp bürüyerek: Allahım! İşte bunlar benim Ehl-i Beyt’imdir. Bunları akla, diye dua etti” (Özdamar, 2010: 34).

Görüldüğü gibi Ehl-i Beyt kavramından kasıt, Hz. Muhammed’in ev ahalisidir. Aleviliğin temeli de buraya dayanmaktadır. Alevilikte Ehl-i Beyt’e karşı büyük bir sevgi vardır. Sadece Alevilikte değil İslam dininin temelinde Ehl-i Beyt’e büyük bir sevgi duyulur. Bu sevginin bir yansıması olarak da “Aşkın Şehidi”nde Ehl-i Beyt motifini görmek mümkündür.

Romanda Ehl-i Beyt kavramıyla ilgili olarak bu kavramın doğduğu ilk ana gidilir. Hz. Muhammed’in abası altına alınan kişilere telmihte bulunulur:

“*Çünkü O, Habibullah’ın, “Oğlum” diyerek yücelttiği kişiydi. İlk Müslüman Hatıcatü’l-Kübra’nın dünya gözüyle göremediği torunlarındandı. Cennet kadınlarının efendisi olan Fatımatü’z*

Zebra'nın ikinci doğum neşesiydi, o. İlmün kapısı olan Aliyye'l-Murtezâ ile başlayan İmamet'in üçüncü halkası ve kardeşi Hasan'ül- Mücteba'nın halefiydi. Peygamber'in yüce abası altında toplanan Kitapta, 'Allah sizî arındırıp tertemiz kılmak ister.' denilen Ehl-i Beyt'tendi. Vahyin soluk bulunduğu evde yetişmişti. O, İmam Hüseyin'di; inananların bidayet önderi...' (Turgut, 2011: 15, 16).

Aşağıdaki satırlarda ise Ehl-i Beyt'in kana dayanan bir akrabalık ilişkisi olmadığına değinilir:

"Ehl-i Beyt Kenneri bu yüzden Betül ile Enfüs'ten gelmekteydi. Ne Ali'nin Resûl'e amcazade olması, ne de Fâtıma'nın Resûlden doğması gibi kan yakınlıkları yetmezdi, Ev Halkından olmaya. Allah'ın Son Elçi'sinin düzinelerce amcazadesi ve dört de kızı varken, Ehl-i Beyt'in tek bir kanaldan akması sebepsiz miydi?" (Turgut, 2011: 115).

Romandaki şahıs kadrosunun bir bölümü (Hz. Hüseyin ve yanındakiler), Ehl-i Beyt kavramını önemser, sahiplenir ve kavramın taşıyıcısı olmanın sorumluluğunu hissederler. Hz. Ali'nin oğulları veya kızları olmak, Ehl-i Beyt'ten olmak gibi kavramların manası, roman örgüsü boyunca önemli ve gerekli ayrıntılar olarak roman dokusunu besler. Bu sebeple romanda yer alan ve Ehl-i Beyt'ten olan şahıslar, roman örgüsü boyunca bu sorumluluğun bilincini taşırlar.

İMAMLIK VE İMAMET

Alevilikte "imamlık ve imamet" kavramlarının çok özel bir yeri vardır. Abdullah Turan'ın "Ehli Beyt Mektebinde Temel İnançlar" adlı eserinde imamlık ve imamet konularına genişçe yer verilmiştir. Turan'ın "İmamlık ve İmamet" hususundaki tespitleri bu bağlamda kayda değerdir:

"Ehl-i Beyt dostları İslam'ın temel ilkelerinden bir diğerinin de İmamet olduğuna inanır. İmamet makamı aynen nübüvvet makamı gibi ilahi bir makam olup, o makama gelecek kişiyi Allah Teâla seçer. Nasıl ki kullar peygamber seçme hakkına sahip değillerse, imam seçme hakkına da sahip değillerdir. Peygamberlerde gerekli olan bütün şartların imamlarda da şart olduğuna peygamberlerin varlığını zorunlu kılan gerekçelerin imamların da varlığını zorunlu kılan gerekçeler arasında olduğuna inanılır. Nasıl ki peygamberler her türlü günah ve hatadan masum olup ilahi ilimle teyit ediliyorsa imamlar da aynen öyledir. Böyle oldukları için de onları ancak Allah tayin edebilir. Çünkü kimin masum olup, nübüvvet veya imamet makamına layık olduğunu ancak Allah bilir. Bu sıfatı kulların teşhis etmesi imkânsızdır. İmamlarla peygamberler

arasındaki farkın sadece nübüvvet makamı olduğuna inanılır. Peygamber nübüvvet makamına sahip olup, ilahi vahiy olarak dinin kurucuları unvanını taşır. İmamlar ise, dinin koruyucusu, uygulayıcısı ve müfessiridirler. İmamlar insanların din ve dünya işlerinde mercii olup, onlara peygamberlerden teslim aldıkları din üzerine her hususta önderlik ederler. İşte bunun için Alevilik imameti de nübüvvet gibi inanç esaslarına dayandırmaktadır” (Turan, 2006: 3-4).

Görüldüğü gibi Alevilikte “İmamlık ve İmamet” kavramları oldukça önemli bir yere sahiptir. Ehl-i Sünnet anlayışında da şüphesiz ki böyledir, fakat Alevilikle Ehl-i Sünnet anlayışındaki imamlık farklılık göstermektedir. “Ehl-i Sünnet imamet konusunu İslam’ın temel inançlarından saymayıp, onun İslam’ın fer’i hükümlerinden biri olduğunu, imamlarda masumluk, ilahi ilim ve ilahi tayin gibi şartların gerekmediğini, Hz. Resulullah’tan sonra, imamet işlerinin halkın kendi seçimine bıraktıldığını ve imametın toplumun tümünün veya toplumun ileri gelenlerinin seçimi ile olabileceğini savunmaktadır” (Turan, 2006: 11).

Hz. Hüseyin ve ailesinin mevzu bahis edildiği eserde imamlık ve imamet kavramlarına da geniş ölçüde yer verilir:

“Hüseyin minberden indiğinde, insanlar halka halka çevresini kuşatmışlardı. O güne değin korkup çekindikleri valinin kendilerini bu balde görmesine aldırıyor olsa gerek, imamlarının eline uzanıyor, onunla olduklarını, o ne yaparsa aynı yapacaklarını ikrar ediyorlardı” (Turgut, 2011: 64).

Romanda iki başlı olan Zülfikâr’ın bir ucunun Velayet diğer ucunun ise İmamet olarak okunması da dikkate değer bir diğer ayrıntıdır:

“İlk kez bu iki ucun Velayet ve İmamet olduklarını seziyordu...” (Turgut, 2011: 167).

“Oysa İmam farkı anlamışçasına, ‘Onlara bizden Allah’ın selamını ilet!’ deyiverdi.” (Turgut, 2011: 178)

“Hasan’ül Müsennanın gönlinde İmametler arası mukayeseler vardı. Her üç İmam’ında aynı rahmet bulutlarıyla beslenip aynı deryaya dökülen nehirler olduklarını biliyordu ama aralarındaki şartlar ve kendileriyle tabakelük eden hikmetler farklıydı” (Turgut, 2011: 263).

“Zeyneb üç İmamet arasında gidip geliyordu” (Turgut, 2011: 263).

Görüldüğü üzere kitabımızın birçok yerinde “İmam ve İmamet” motifleri sıklıkla geçmekte, ayrıca Hz. Hüseyin, eserin kimi bölümlerinde doğrudan doğruya “İmam” olarak da ifade edilmektedir.

AŞURE GÜNÜ

Hicri takvimin birinci ayı olan Muharrem'in onuncu gününe “Aşure Günü” adı verilir. Bu gün, Müslümanlar için önemlidir. Peygamberler tarihinde bu güne isabet eden birçok tarihî olaydan söz edilir. Ancak Alevilikte Aşure Günü, bilhassa Kerbela olayına işaret edilerek anılır. Aleviler, Muharrem'in ilk on veya on iki günü oruç tutar, “Aşure Günü” de Kerbela olayında yaşanan vahim hadiseyi anarlar. Bazı Alevilerin tuttıkları “su orucu” da doğrudan Kerbela hadisesiyle ilişkilidir.

Romanda “Aşure Günü” ile ilgili peygamberler tarihinde meydana gelmiş olaylara ve Hz. Muhammed’in bu dönemde oruç tuttuğuna atıfta bulunulur:

“*Atam Âdem Aleyhisselam’ın cennetten yeryüzüne indirilişi bugündür...*” (Turgut, 2011: 416).

Roman kahramanlarından Müsenna, aşureye yönelik yorumda bulunur ve Hz. Nuh’un gemisinin karaya oturduğu bir başka aşure gününe telmihte bulunur:

“*Aşûra, Celâl neticesiyle doğan Rahmetlerin günüydü... Kurtuluş Gemisi, haftalarca yol aldıktan sonra böylesi bir günde karaya oturdu. Ve insanlık Aşûrâ günü yeni doğuşa açıldı. Unutmayın! Bugün kimileri için yok oluşun günüdür, kimileri içinse doğuşun...*” (Turgut, 2011: 416).

Romanda zaman, geriye dönüşlerle derinleşir. Hz. Hüseyin’in şehadet yolculuğunun anlatıldığı eser, peygamberler tarihine kadar uzanan geniş bir zaman dilimine yayılır. Böylelikle günümüz halk kültüründe var olan Aşure Günü’ne yönelik inanışlara tarih aracılığıyla da temas edilmiş olur.

Romanda Hz. Yusuf ve Hz. Musa’ya da onların aşure gününe denk gelen olaylarıyla ilgili olarak telmihte bulunulduktan sonra, diğer peygamberlerin de bugüne mahsus önemli olaylar yaşadıkları dile getirilir ve Aşure Günü’ne yönelik yorumlarda bulunulur. Bütün bunlar, roman kahramanı Hz. Hüseyin’in yeğeni Müsenna’nın diliyle okuyucuya sunulur:

“Müsenna'nın seçebildiğine göre Aşûrâ, aynı zamanda Tevhid inancının sürekliliğini gösteriyordu. Nebilerle gelen ilâhî mesajların birliğini, Onların batıralarına saygıyı ve manalarını idrak çabasını anlatıyordu. Hepsinden de öte, Âlemlerin Rabbi'nin ölüden diri çıkarmasının şiarıydı Aşûrâ...” (Turgut, 2011: 417).

Romanın son bölümüne “Kiminin aylardır yaşaya geldiği, kiminin iki haftayı bile bulmayan bir süre eşlik ettiği bu Hacc-ı Ekber, Kerbelâ'daki dokuz günlük vakfenin ardınca artık cümle gönülleri Aşûrâ'ya hazırlamıştı” (Turgut, 2011: 425) denilerek giriş yapılır. Bu bölümde Kerbela trajedisi ayrıntılı bir şekilde dramatize edilir.

“Dedem Resûlullah bu ayın onuncu gününü önceki ümmetler gibi oruçla geçirirdi. Evvelkilere benzememek içinse kâh dokuzuncu gündən başlardı tutmaya kâh on birine denk bunu devam ettirirdi” (Turgut, 2011: 416).

Aşkın Şehidi'nde Hz. Hüseyin'in menziline varması, şehadete ulaşması, onun aşuresi olarak adlandırılır:

“Va Hüseyna, Va Hüseynal.. İncinin ve Mercanın kızları mı 'ah Hüseynim, vah Hüseynim' diyorlardı; nida arştan mı arşa düşüyordu, artık Hâtem'ül Enbiya'nın Aşûrâ vaktiydi. Öylesi bir demdi ki, kâinat durdukça her gün yinelenip hiç kapanmayacak bir sızının mübrû oluyordu” (Turgut, 2011: 466).

Hakikaten bu elim olay, tüm Müslümanların gönlünde ince bir sızı olarak kalmış; yüzyıllardır Kerbela, bu sızının gönülleri yaktığı günün adı olmuştur.

Netice itibariyle romanda Aşure Günü, hem peygamberler tarihinden verilen örnekler hem de Hz. Hüseyin'in şehadeti ile ilişkili olarak temsil edilmiştir.

NİYAZ

Romanda Alevi kültür ve inancına yönelik “niyaz” kavramına da yer verilmiştir. Bu örnekler oldukça sınırlı olmasına rağmen, Alevi kültürü açısından önem arz ettiği için burada niyaz kavramına da yer vermeyi uygun gördük.

“İşlenen bir suçun, günahın bağışlanması ya da herhangi bir dileğin kabul edilmesi için ilahî makamlara *müracaat etmek üzere yalvarmak, yakarmak, dua etmek, tevazû göstermek* temel anlamını taşıyan *niyazın*, kullanıldığı bağlamlara göre belirlenen farklı anlamları bulunmaktadır. Tasavvuf kültürü özelinde ise niyaz; insanın yaratıcı ya da uluların katında içini dökerek samimi bir şekilde bağışlanmayı istemesi, arınma dileklerini

kutsal makamlara iletmesidir. Bu anlamda niyaz; kişinin özünü yaratıcı dışındaki her türlü istekten arındırmak suretiyle bir bütünlük içinde ortaya koyuş, sunuş süreçlerinin bütünüdür” (Keskin, 2017: 124).

Sefer Aytekin tarafından derlenen buyruk nüshasında Alevilikteki niyaz kavramına yönelik ayrıntılı bilgiler bulunur. Nüshada niyazın ne şekilde, kim tarafından ve ne amaçla yapıldığı ayrıntısıyla açıklanmaktadır:

“Ve dahi üstadı ve halifenin ve evlâdı Al-i Resulun sır nefesleri böyledir ki, talip olan pirlerin ve meşâyihlerin adları geldikçe sûfi niyaz ede. Amma niyaz eylemek üç babdır. Birinci: Elllerine, İkinci: Ağzına. Üçüncü: Gözlerine yüz sürmektir. Ve mümünün müslümü pir yanında oldukça çığnilerine veya dizlerine niyaz etmek erkândır. Ve bir dahi bakire kızlara ve dul avratlara ki mücerrettir, bunlara erkân değildir. Ve dahi bir kimseye hem tarik çalmak, hem kurban almak, hem tarik akçasını almak erkândır. Zira, sûfiye bir erkân çalsa günahı kebirden hâlâs olur. İkinci erkân çalsalar, günah-ı sagirden hâlâs olur. Kurban aldıktâ belâdan ve kazadan emin olur. Niyaz aldıktâ hak ile hak olur. Amma, cemde hüküm Pirindir. Ve şefaât hak ceminindir” (Aytekin, 1958: 66).

“Niyaz, hem Alevî-Bektaşî inanç ve düşünce sistemleriyle yaşam biçimlerinin, hem de bu alanlarda oluşan edebî birikimin önemli bir parçasıdır” (Keskin 2017: 125).

“Aşkın Şehidi”nde roman karakterlerinin niyazda olduğuna göndermede bulunulur:

“Ümmü Gülsüm niyazdaydı. Tamabkâr kullar gibi altın kesesine yahut taş toprak görmeye gelenler gibi dört duvara değil, tüm secde ehlinde olduğu gibi Allah’a doğruydu gönül kablesi...” (Turgut, 2011: 89).

“...Arka odaya geçer geçmez secdeye kapandı. ... Vecdle niyaz ederken gönlinde Kitabın kelimeleri belirdi...” (Turgut, 2011: 177).

“Hatâyî’ye göre insan, işte bu günahkârlığı nedeniyle sürekli niyaz etmelidir. Çünkü ‘gerçeklerin demi’ne niyaz ile ulaşılabilir ve niyaz etmek için söylenecek en kısa ifade, en kestirme niyaz biçimi “hû” demek, yani O’nun adını anmaktır” (Keskin, 2017: 125). Aynı zamanda Alevilikte bir selamlaşma şekli olan bu söze, romanın bir yerinde rastlanmıştır:

“Kalbinde yankı bulup oradan tüm kâinatı kaplayan seste O vardı sadece **‘Hu’**. O’ydu hiçbir şey yokken Habibi’ni yaratan. İlk balkettiği Nura ‘Muhammed’ sırrını veren... O’ydu bu Nurdan on sekiz bin âlem var eden, ‘Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.’ buyuran...” (Turgut, 2011: 11).

SONUÇ

Hız. Hüseyin’in şehadeti, Alevi inanç sisteminin oluşup gelişmesinde önemli bir ayrım noktasıdır. Böyle bir konuyu ele alan eserde Aleviliğe dair bir algının romana değişik boyutlarla yansımaları ve çeşitli izdüşümlerin meydana gelmiş olması kaçınılmazdır. İster gerçek bir insan olsun isterse roman karakteri, her birey sosyal ortam içinde yaşar. Birey sosyal ortama kendinden birtakım unsurlar eklerken, aynı zamanda toplumun ortak dinamiklerinden etkilenir. Her bir roman karakteri, eserde inşa edilen sosyal yapının içinde şahsiyetini tamamlar. Aşkın Şehidi’nde ana karakter olan Hz. Hüseyin dönemin tarihsel, sosyal ve kültürel dinamiklerinin bileşkesiyle tasvir edilir. Hz. Hüseyin, aynı zamanda bu dinamiklerin içinde yön veren/oluşturan biri olarak da yer alır.

Ahmet Turgut, romanını inşa ederken dönemin tarihi, sosyal ve kültürel dokusunu da eserine bir harç malzemesi yapar. Eserdeki olaylarla bu unsurlar, birbirlerine koşut bir şekilde romanın dokusuna yayılır. Yazar, roman kahramanı Hz. Hüseyin’in ağzından Aleviliğe yönelik kimlik tanıtımında bulunur. Aleviliğe dair unsurlar, romanda işlenen ana olayı tamamlayan, okuyucunun ufkunu genişleten ve aydınlatan ayrıntılar olarak dikkati çeker. Turgut, bu unsurlarla, okuyucunun zihninde yarattığı tabloyu renklendirir. Roman düzleminde yer alan ve aynı zamanda günümüz Alevi kültüründe varlığını sürdüren inanç, ritüel, gelenek ve motiflerin bilinmesi, eserin bütünsel bir biçimde anlaşılmasını da kolaylaştırır.

Bu perspektiften bakıldığında romanın tarih ve halk biliminden beslendiğini ve bu kaynakların bileşiminden ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bilhassa Alevi kültürüyle ilgili verilerin roman kişilerinin duygusal yoğunlaşmalarında kullanılması, dikkat çekicidir. Bir başka deyişle bu unsurlar, Hz. Hüseyin’in yaşadığı trajedinin anlatımında bir harç malzemesi olarak kullanılmıştır. Turgut, yazdığı romanla Kerbelâ Hadisesi’ne sanat penceresinden ışık tutmuş, dönemin trajik yaşanmışlığının ideal bir tasvirini yapmıştır.

- AKIN, Bülent (2009). *Diyarbakırlı Bir Şaz Şairi Âştık Mah Turna*. Ankara: Hüseyin Gazi Kültür ve Sanat Vakfı/Hüseyin Gazi Derneği Yol Bilim Kültür ve Araştırma Yayınları.
- AKIN, Bülent (2011). “Alevilikte ‘Yakadan Geçirme’ Ritüeli ve Âştık Niyazi Örneği”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S. 60, 335-346.
- AKIN, Bülent (2016a-2017). *Diyarbakır Yöresi Alevi Ocakları: Tarih, İnanç ve Gelenek*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi.
- AKIN, Bülent (2016b). *Zâkirlik Geleneginin Değişen Yaratım ve İcra Ortamı Zâkirlikten Âşıklıkta Âştık Niyazi*. Ankara: Barış Kitap.
- AKIN, Bülent (2016c). “Diyarbakır Yöresi Alevi Ocaklarında Muharrem Erkânı, Ocaklar Arası Ritüelik Farklılıklar ve Kent Ortamında Gerçekleşen Değişimler”. *Kerbela ve Hz Hüseyin (Uluslararası Kerbela ve Hz. Hüseyin Sempozyumunu Bildirileri Yay. Haz. Gülağ Öz)*. Ankara: Hüseyin Gazi Kültür ve Sanat Vakfı Yol Yayınları Sempozyum Dizisi: 5. 115-144.
- AYTEKİN, Sefer (drl.) (1958). *Buyruk*. Ankara: Emek Basım/Yayınevi.
- BAŞARAN, Mustafa (2002). *Alevi Ceminde 12 Hizmet*. İstanbul: Mart Matbaacılık.
- BELHİ, Seyyid Ahmed Muhtar (2012). *Şab-ı Velayet Sırrı Hidayet Hazret-i İmam Ali Aleyhi'ssalatu-ve-selam*. Haz. Arzu Meral. İstanbul: Revak Kitabevi.
- BODROGÍ, Krisztina Kehl (2012). *Kızılbaşlar/Aleviler*. Çev. Oktay Değirmenci ve Bilge Ege Aybudak. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BORATAV, Pertev Naili; Gölpinarlı, Abdülbaki (1991). *Pir Sultan Abdal*. İstanbul: Der Yayınları.
- Buyruk İmam Cafer-i Sadık Buyruğu* (2013). Haz. Fuat Bozkurt. İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇEBİ, Murat Sadullah ve Nacaroğlu Derya (2015). “Bir Ses Böler Geceyi Filminde Alevi Zihniyetine İlişkin Sinematografik Gerçekliğin Simgesel İnşası”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S. 74, 15-43.
- ELÇİN, Şükrü (1997). *Halk Edebiyatı Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ER, Piri (1998). *Geleneksel Anadolu Aleviliği*. Ankara: Ervak Yayınları.
- ERSÖZ, Mehmet (1990). *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERSAL, Mehmet (2011). “Alevi İnanç Sistemindeki Ritüelik Özel Terimler: Musabiplik”. *Turkish Studies*. V. 6/1 Spring, 1058-1083.
- ERSAL, Mehmet (2015). *Veli Baba Sultan Ocağı*. Köln/Almanya: Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü Yayınları.
- ERSAL, Mehmet (2016). *Alevilik: Kavramlar ve Ocak Sistemi Çubuk Havzası Örneği*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- KAYA, Doğan (2007). *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- KESKİN, Ahmet (2017). “Hakk-Muhammed-Ali Dedim: Şab Hatâyi Şiirinde Estetik Bir Dinamik Olarak Niyaz ve Kaynakları”. Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi. S. 15. 121-147.
- KILIÇ, Seyhan Kayhan (2014a). *Ritual Communication: A Case Study in Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli) Ocağı Cem Rituals*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.
- KILIÇ, Seyhan Kayhan (2014b). “Initiation (İkrar) Cem Ritual Of The Surek Of Camlica in the Seyyid Ali Sultan Ocağı”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. S. 71. 35-54.
- MELİKOFF, Irene (2011). *Uyur İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*. İstanbul: Demos Yayınları.
- NOYAN, Bedri (1995). *Bektaşilik Alevilik Nedir?*. İstanbul: Ant Yayınları.
- ÖZDAMAR, Mustafa (2010). *Al-i Aba Ehl-i Beyt ve Al-i Resulullah Aleyhisselam*. İstanbul: Kırk Kandil Yayınları.
- SADRAZAM, Ejdan ve Öznur, Şevket (2015). “Kıbrıs Aksakakalı Efsanesi’nde Alevi Türkmen İnanç Motifleri”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. 2015. S. 75. 77-96.
- ŞENER, Cemal (2012). *Alevilik Nedir*. İstanbul: Karacaahmet Sultan Dergâhı Yayınları.
- TURAN, Abdullah (2006). *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar*. C. 2. İstanbul: Al-i Taha Yayınları.
- TURGUT, Ahmet (2011). *Aşkın Şehidi*. İstanbul: Paradoks Yayınları.
- ÜÇER, Censu (2011). *Alevilikte Musâhiblik*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- YAMAN, Mehmet (2003). *Alevilikte Cem*. İstanbul: Can Yayınları.
- YAMAN, Mehmet (2007). *Alevilik İnanç Edebiyatı Erkan. Garişdede Türbesi Koruma Onarma ve Yaşatma Derneği*. İstanbul: Ufuk Reklamcılık ve Matbaacılık.

